

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

A magyar habitív és izafetszerkezet történeti háttéréről*

1. A birtokviszony két kifejezési módjával, alaktani megformáltságával és létrejöttének lehetséges körülményeivel foglalkozom. Az egyik az ún. habitív ('valakinek van valamije'), a másik a birtokos jelzős szerkezet ('valaki[nek a] valamije'); az előbbi teljes mondat, az utóbbi szintagma.

Az uráli nyelvekben két szerkezet típus szolgál a birtoklás mondatértékű kifejezésére: a) az alanyi funkciójú birtokszó alanyesetű, és a birtokost jelölő névszó rendszerint valamilyen esetragot kap; az esetrag lehet vagy grammatikai (nominatívusi, genitívusi vagy datívusi), vagy adverbialis (latívusi, locatívusi vagy ablatívusi); továbbá a birtokszó vagy kap birtokos személyjelet, vagy nem, illetve a mondatban vagy van copula, vagy nincs; b) a birtokszó 'birtokol' jelentésű ige tárgyi bővítményeként áll. Ezekben belül több altípus is van. E típusok egyike sem kizárólagos a nyelvcsalád tagjaiban, bár valamelyikük rendszerint domináns. Némely finnugor nyelvek habitív szerkezetét szomszédos indogermán nyelvek hasonló szerkezeteivel hozták összefüggésbe.

A possessív viszonyt birtokos jelzős szerkezet fejezi ki, amelyben a birtokos jelző grammatikai, olykor adverbialis esetben (nominatívusban vagy genitívusban, illetve localisi casusban) lévő névszó, a birtokszón vagy van birtokos személyjel, vagy nincs. Azt a szerkezetet, amelyben a birtokos jelző nem személyes névmás és a birtokszó személyjelet kap, több kutató is – a török nyelvek hasonló szerkezeteinek megnevezésére alkalmazott – „izafet” terminus technicusszal illeti. Némely uráli nyelvek izafetszerkezeteinek esetében egyes kutatók a (ma vagy egykor) szomszédos török nyelvek hatását vélték felfedezni.

2. Az uráli nyelvek egyik sajátossága, hogy általában nem használnak 'birtokol' igét, bár nem ismeretlen (az obi-ugorban eléggé általános).

A) Az uráli nyelvekben a leggyakoribb habitív szerkezet a lat. *mihi liber est* 'nekem könyvem van' típusú, vagyis a birtoklást 'van' igével, a birtokost jelölő névszó többnyire esetragos alakjával vagy névutóval és a gyakran birtokos személyranggal ellátott birtokszóval fejezik ki. Különbség mutatkozik abban, hogyan jelölik meg a nyelvek a birtokost. A finnégi, a mordvin, a cseremiszi és a szamojéd használja rendszeresen habitív szerkezetekben az uráli alapnyelvi *n genitívus és/vagy *n datívus folytatóit erre a célra; a magyar a latívusi névutói eredetű *-nak/-nek* datívust kezdte el alkalmazni e célból, a finnégi – a kurlandi lív kivételével – (másodlagos megoldásként) az allatívust, az adessívust és az ablatívust, a lapp a locatívust, a permi az adessívust és az ablatívust, a szelkup locatívusi névutót. A birtokszó a finnégi-lapp nyelvcsoporthoz soha sem vesz fel birtokos személyjelet, míg a magyarban mindig; a többi nyelvben mindkét megoldás lehetséges, legfeljebb valamelyikük dominánsnak számít. Az állítmány legtöbbször ki van téve, sorrendi helye azonban nincs rögzítve minden nyelvben és minden kontextusban. Így az uráli habitív szerkezet sémája: „Nomen-Ø/Gen/Adv/Postp + Nomen-Ø/Px (+ 'van')”.

A habitív és a birtokos jelzős szerkezet alaktani megformáltsága rokonságot mutat, ezért bemutatom táblázatosan, miképpen van megformálva a birtokos e két szerkezetben:

	a habitív szerkezetben	a birtokos jelzős szerkezetben
finnégi	<i>l</i> elemű esetragok, genitívus	genitívus
lapp	statikus localisi esetek	genitívus
mordvin	genitívus	genitívus

* A VII. Nemzetközi Magyar Nyelvtudományi Kongresszuson, Budapesten 2004. augusztus 30-án elhangzott előadás kissé módosított szövege.

cseremisz	genitivus	nominativus, genitivus
permi	<i>l</i> elemű esetragok, nominativus	<i>l</i> elemű esetragok, nominativus
obi-ugor	nominativus, locativus, névutó	nominativus, locativus
magyar	dativus (> genitivus)	nominativus, dativus (> genitivus)
északi szamojéd	nominativus, genitivus	genitivus
déli szamojéd	nominativus, genitivus, névutó	genitivus

(Megjegyzem, hogy a magyar *-nak/-nek* dativusi és genitivusi besorolását illetően nincs teljes egyetértés a szakirodalomban, vö. pl. KOROMPAY, A névszóragozás. In: TNYt. 1: 301–2 és KIEFER, A ragozás. In: Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia. Szerk. KIEFER FERENC. Bp., 577–8.)

A habitív szerkezetben az igei állítmányon és az alanyon (vagyis a birtokszón) kívül legtöbbször jelen van a birtokos is. Ha a birtokszóhoz birtokos személyjel csatlakozik – ami a finnségilapp nyelvcsoporthoz tartozó nyelvek esetében –, akkor a személyes névmási birtokost a birtokos személyjel képviseli, és ilyenkor a névmás kitétele nem kötelező. Az explicit módon kifejezett birtokos a finnségiben dativusra visszamenő genitivusban áll; ugyancsak a finnségiben és a lappban a birtokos localisi esetben van, a birtokszón nincs személyjel (e csoporton belül a kurlandi lív és a déli lapp kivételt képeznek, az előbbiben a birtokos *n* ragot kap, a déli lappban genitivusragot); a volgai és a permi nyelvekben a birtokszón nem feltétlenül van birtokos személyjel, de a birtokosnak ekkor esetragosnak kell lennie; az obi-ugor nyelvek, amelyeknek nincs genitivusuk, nominativust használnak.

Példák a fentiekre: fi. *minu-n on nälkä-Ø ~ minu-lla on nälkä-Ø* 'éhes vagyok', *minu-lla on lapsi-Ø* 'ich habe ein Kind', lív K *izā-n um tidār-Ø* 'der Mann hat eine Tochter', lp. N *makkār beatnagat-Ø du-s leat?* 'milyen kutyáid vannak?', *mu-s dat gal leat buoret beatnagat-Ø* 'nekem bizony jó kutyáim vannak', *mu-st le manna-Ø* 'ich habe ein Kind', lp. S *muw* [Gen.] *mana-Ø* 'ich habe ein Kind', md. *erza-n ul'i suk-azo* 'ein Erzane hat einen Hund', cser. [nun-ən] *ikšəwə-št uke* 'sie haben kein Kind', *mən-ən u kniγā-Ø ulā* 'ich habe ein neues Buch', votj. [men-am] *nj-e van* 'ich habe eine Tochter', zürj. *joma-len pi-īs abu* 'der Zauberer hat keinen Sohn' ~ *nj-len em kujim pi-Ø* 'sie haben drei Söhne', osztj. Vj *mā-Ø wəγ-am əntim* 'ich habe kein Geld' ~ *mən-nə wəγ-Ø əntim* 'ich habe kein Geld', Kr. *χij pəηatnə wəγ ut* 'miehellä on rahoja; bei dem Mann ist Geld', vog. TJ *nājār-Ø pūw-ī ālās* 'der Kaiser hatte einen Sohn', *pūw-ān āl* 'sie haben einen Sohn', Tâ *jūkā pält āwīt āls* 'die Frau hatte eine Tochter' ('bei der Frau war ihre Tochter'; WV 3: 198, 257), m. *lov-am van, az apā-nak ház-a van ~ az apā-nak nincis ház-a*.

B) A dativus birtokosjelölő funkciójának ősisége mellett szól, hogy az uráli nyelvek közül többen is az **nj* dativusrag használatát e szerepben, illetve újabb kori dativusragokkal alakult szerkezetek is ismertek. Pl. cser. *kuruk-lan üšək ulo* 'a hegynek árnyéka van', *kuku-lan šədanəm βüdalš(-at) ulo* 'a kakukknak búzavetője van'. A magyarban is hasonló a helyzet. A dativusnak a birtokviszony kifejezésére való alkalmasságát a magyar legközelebbi rokonai, az osztják és a vogul is egyértelműen igazolják. E nyelvekben a személyes névmás dativusának birtokos névmásként egyes számú birtok esetén van szerepe a birtokos jelölésében; igaz, nem a habitív és nem a birtokos jelzős szerkezetben, hanem állítmányként (és talán bővítményként is, miként a magyar az *enyém, tiéd* stb. birtokos névmásoknak). Például: a) Osztj. É *манэм* 'nekem; enyém': *таму ма иукем! – антэ, манэм!* 'Это моя крошка! – Нет, моя!'; b) Osztj. Kaz *nanen* 'neked; tiéd', *tuvel* 'neki; övé': *tam lan̄ki muj n. muj l.* 'эта белка или твоя, или его?'; c) Osztj. Kaz *mānem* 'nekem; enyém', *mānew* 'nekünk; miénk': *χōj pūtjilka? – mānem. – mānew.* 'Kinek az üvege? – Az enyém. – A miénk.'; d) A vogulban ugyancsak a személyes névmások dativusi-lativusi alakja szerepel birtokos névmásként, vö. É *ānəm* 'engem; nekem; enyém', *tawe* 'öt; neki; övé', *mēmən* 'minket; nekünk; miénk (du. 1)', *mānaw* 'minket; nekünk; miénk (pl. 1)': *nēpək ā.* 'бумара моя', *pisal' t.* 'ружье его', *koləγ m.* 'дома (дв.) наши (дв.)', *sālit m.* 'олени наши'. Ezt a szerkezetet jól érzé-

kelteti a következő déli vogul példa is: TJ *ām(ān) waŋkā kirt kāləŋ kāsām ā sows* 'ich hatte keine Lust, in dem Brunnen zu sterben', 'mir kam [eigtl. wurde] nicht meine Lust ... zu sterben'. A mondat kétféleképpen értelmezhető attól függően, hogy nominativusi vagy dativusi névmás van-e benne: 'nem volt (én) kedvem...' és 'nekem nem volt kedvem...'.

C) Amint az eddigiekből kiderült, a mai uráli nyelvi habitív szerkezetekben a birtokos gyakran valamilyen localisi (eredetű) esetragot kap, nem ritkán dativusit; a dativus és a lativus egyebek közt egyes indogermán nyelvekben is ismert (ugyanaz a helyzet a birtokos jelzős szerkezetek esetében is). Eredetileg az indogermán nyelvekben, illetve ősökben sem volt 'birtokol' ige, hanem a birtokost jelölő névszó dativusával és a 'van' igével alkották meg a habitív szerkezetet (T. В. ГАМКРЕЛИДЗЕ – В. В. ИВАНОВ, *Индоевропейский язык и индоевропейцы. Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры*. Тбилиси, 1984. 288–9, további irodalommal). Ha a latinban a birtok van hangsúlyozva, a mondat állítmánya a 'van' ige valamely finit alakja, a birtokos pedig dativusban (dativus possessivus) áll, pl. *mihī liber est* 'nekem könyvem van', ha viszont a birtokos van hangsúlyozva, akkor a genitivus (possessivus) használatos, pl. *patris est domus* 'az apáé a ház'. WILHELM HAVERS (*Untersuchungen zur Kasussyntax der indogermanischen Sprachen. Untersuchungen zur indogermanischen Sprach- und Kulturwissenschaft* 3. Straßburg, 1911. 319 és jegyzet) szerint ez a „dativus sympatheticus”, amely mind a habitív, mind a birtokos jelzős szerkezetekben előfordul egyes indogermán nyelvekben, a szanszkritban, és az ógörögben a névmásokra, főleg a személyes névmásokra korlátozódik, de a latin népnyelvben, a germánban és a balti-szláv nyelvekben a főnévre is áterjedt, illetve a románban, az albánban, a bolgárban és az újjörögben a genitivus és a dativus egybe is esett (miként a mi nyelvcsaládunk finn-ségi és volgai csoportjában is). Pl. n. nyj. *er ist ein Vetter zu mir, wem sein Hut* 'wessen Hut', n. *dem Vater sein Sohn ~ des Vaters sein Sohn*, hl. *de vader zijn zoon* 'id.', ang. *server to his master*, óang. *him on þet heafod* 'to-him on the head (= on his head)', fr. *ce livre est à moi, le cheval à mon père*, ol. *descrivere fondo a tutto l'universo* 'leírni a világ lényegét', or. *ему уещть лет, доктор ему осмотрел горло*, lett *kas tev ir?* 'ki/mi van neked?'. Tehát a finnugor nyelvekben található dativus possessivus nem számít egyedi jelenségnek.

D) A dativusszal vagy locativusi prepozíciós/posztpozíciós szerkezettel kifejezett habitív és birtokos jelzős szerkezet eredetével kapcsolatban finnugor–indogermán viszonylatban egymással homlokegyenest ellentétes vélemények láttak napvilágot a szakirodalomban, ezeket itt minden kommentár sorolom fel:

a) A lett és az orosz szerkezet történeti háttérében némelyek finnugor substratumot vagy adstratumot sejtene, mások viszont tagadják ezt, sőt van aki felteszi a kérdést, vajon a finnségi szerkezet (fi. *minulla on...*) nem orosz eredetű-e.

b) A lív dativus funkcióját illetően esetleg lett hatással lehet számolni.

c) Mivel az osztjákban a személyes névmás locativusa használható a birtokos kifejezésére, ebben feltehetően orosz befolyás mutatkozik.

d) A vogul névutós szerkezetet illetően is találkoztam hasonló nézettel.

e) Orosz befolyás lehet a szelkup szerkezet esetében is a névutós szintagma, eszerint a szelkup a régebbi 'mein Rentier ist' szerkezetet az orosz *у меня*-nak megfelelő elemmel egészítette ki, de a birtokos személyjelet megtartotta.

f) Egy szerző szerint a magyar dativus possessivus az „európai” nyelvekkel való konvergencia eredménye, de ugyanazon dolgozatában azt is állítja, hogy a magyar „lemásolta” a szomszédos nyelvek ezen szerkezetét.

Ismereteim szerint a dativus possessivus funkció kialakulását a magyar történeti nyelvészetben megnyugtatóan tisztázták, s ez mutatis mutandis érvényes a távoli korok eseményeire is, vagyis nem kell obskúrus kapcsolatokat gyanítani az uráli és az indogermán szerkezetek kialakulásában.

A locativusragos vagy locativusi névutós névszó eredetileg nem a birtokosnak, hanem a birtokszó által jelölt denotatum hollétének a kifejezésére szolgálhatott, amint ez még ma is érzékel-

hető – például a fi. *meillä on vieraita* 'nekünk vendégeink vannak' ~ 'vendégek vannak nálunk' mondatban –, s ez amellettt szól, hogy az ilyen szerkezetek is természetes, spontán módon jöttek létre.

3. Nagyon röviden tisztáznom kell, mi értendő az *izafetszerkezet* terminuson, mert tudtommal nem közismert fogalomról van szó (vö. В. Н. ЯРЦЕВА отв. ред., Лингвистический энциклопедический словарь. Москва, 1990. 172). Mivel nyelvcsaládunkban a török nyelvekbeli viszonyokra hivatkozva operálnak ezzel a fogalommal, én is elsősorban azokra a meghatározásokra voltam tekintettel, amelyek főleg a török nyelvek viszonyait tárgyalva értelmezik. Az általam elérhető, a kérdésre vonatkozó szűkös turkológiai szakirodalomból és az uralisztikai állásfoglalásokból az látható, hogy az a főnévi birtokos jelzős szerkezet minősül izafetnek, amelyben (legalább) a birtokszón tükröződik a birtokviszony, jelölője pedig birtokos személyjel, tehát pl. m. *a ház teteje*, *a ház-nak a tete-je*. Az izafet tehát a birtokos jelzős szerkezetek egyike, amelyekből az uráli nyelvek összesen négyet ismernek. Ezek a következők:

1. Morfológiailag a szerkezet egyik tagján sincs jelölve a birtokviszony (ez tehát jelöletlen, vagyis nem izafet); ide gyakran a szóösszetételek és összetételszerű szókapcsolatok tartoznak, pl. m. *ház-tető*; md. *utom kenkš* 'дверь амбара (букв.: амбар-дверь)'; cser. *pünžö wujə-što* 'a hegy tetején'; votj. *škola sad* 'школьный сад'; zürj. *pizan dera* 'скатерть; сальфетка'; osztj. *Vj ni potinŋka* 'a nő cipője'; vog. *puŋk-sow* 'fejbőr'; szelk. *pōt pūy* 'высота дерева', vagyis: „Nomen-Ø + Nomen-Ø”.

2. Csak a birtokos jelzőn van birtokviszonyt kifejező morféma (ez sem izafet, hiszen a jelzett szó nem mutatja a birtokviszonyt), pl. fi. *talo-n katto* 'a ház teteje'; cser. *kuyiž-än ədər-Ø* 'a király lánya'; osztj. Tra *tārəs-nə jēŋk-Ø-a* 'a tenger vizébe'; jur. *pa-ʔ hadeʔ-Ø* 'смола дерева'; jen. *abā-n pag-ε* 'паница моей старшей сестры', vagyis: „Nomen-Cx + Nomen-Ø”.

3. Csak a birtokszón van jelölve a birtokviszony, mégpedig birtokos személyjellel (tehát izafet, hiszen a jelzett szón van a szintagma elemei közti viszonyt kifejező morféma), pl. m. *a ház-Ø tete-je*; osztj. *Vj rät-Ø çy-əl* 'az öregember feje'; vog. *É lū-Ø puŋk-e* 'a ló feje'; zürj. *katε-Ø žugj-as* 'in Kätchens Schlinge', vagyis: „Nomen-Ø + Nomen-Px”.

4. Mind a birtokos jelzőn, mind a jelzett szón van birtokviszonyt kifejező morféma (vagyis izafet, hiszen a jelzett szón van a szintagma elemei közti viszonyt kifejező morféma), pl. m. *a ház-nak a tete-je*; cser. *kuyiž-ä-n ədər-žə* 'a király lánya'; votj. *kolhoz-len muzjem-ez* 'земля колхозная'; osztj. DN *lāras-nat wāç-ət* 'das Geld des Kaufmannes'; jur. *na-kan meŋi-da* 'упряжные олени моего старшего брата (букв. брата-моего упряжные-его)'; jen. *kedər-* 'koba-ða' 'шкура дикого оленя', vagyis: „Nomen-Cx + Nomen-Px”.

A) BEREZCKI GÁBOR (MSFOu. 185: 65, NyK. 1984: 308), aki a legtöbbet foglalkozott e kérdéssel, a volgai és a permi nyelveket, valamint a magyar említé olyanként, amelyek alkalmazták az izafet szerkesztésmódot, s megjegyzi, hogy a magyar kivételével e nyelvek az eredeti finnugor, tehát a birtokos személyjel nélküli szerkezetet is ismerik. SIMONYI-nak (A jelzők mondattana. Bp., 1914. 139) arról is volt tudomása, hogy e szerkezet előfordul a vogulban és az osztjájban is, s ezzel lényegében helyesnek minősül a problémát elsőként megvizsgált БЕКЕ (Keleti Szemle 15. 1914–5: 21) felismerése, hogy az izafet, ha nem is általános jelleggel, de a finnségi és a lapp kivételével a finnugor nyelvek mindegyikében ismert.

B) Kuriuzómként meg kell említenem, hogy (az európai indogermán nyelvek közül) a germánban és az újlatinban sem teljesen ismeretlen az uráli és az altaji nyelvek izafetszerkezetére emlékeztető possessiv szintagma. Az általam áttanulmányozott szakirodalom mindössze két ilyen indogermán nyelvcsoporthról tud, pl. n. *wem sein Hut* 'wessen Hut', *dem Vater sein Haus* ~ *des Vaters sein Haus* ~ hl. *de vader zijn huis*, ol. *della mia sopravvesta il suo colore* 'a köntösömnek az ő színe'. A germánban a szintagma első helyét elfoglaló birtokos topikalizálva van (PAOLO RAMAT, The Germanic possessive type *dem Vater sein Haus*. In: Linguistics across Historical and Geographical Boundaries. Honour of Jacek Fisiak on the Occasion of his Fiftieth Birthday. Ed. DIETER KASTOVSKY – ALEKSANDER SZWEDEK. Volume 1. Linguistic Theory and Historical Lin-

guistics. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 32. Berlin–New York–Amsterdam, 1986. 587), és a birtokos legtöbbnyire (legalább történetileg) dativusban van, az olaszban pedig genitivusi a forma (*della*) használatos, s a birtokszó mindhárom idézett nyelvben 3. személyű birtokos névmási jelzővel van ellátva. Tehát pontosan megfelelnek az uráli nyelvek izafetszerkezeteinek, azzal a különbséggel, hogy nem birtokos személyjellel, hanem birtokos névmással utalnak vissza a birtokosra.

C) Az izafetszerkezet kialakulásának nincs ugyan nagy irodalma, de mégis legalább háromféle nézetre bukkanhatunk benne. Vannak, akik alapnyelvi eredetüként valószínűsítik (HAJDÚ PÉTER, *Die uralischen Sprachen*. In: *Die uralischen Sprachen und Literaturen*. Szerk. HAJDÚ PÉTER – DOMOKOS PÉTER. Budapest–Hamburg, 1987. 222–3, ehhez még vö. BENKŐ LORÁND, *Über die Bezeichnung des ungarischen Possessivattributs*. In: *Festschrift für Wolfgang Schlachter zum 70. Geburtstag*. Hrsg. CH. GLÄSER – PUSZTAY J. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica. Band 12. Wiesbaden, 1979. 57, MNy. 1989: 24–5), mások a török nyelvekkel kialakult kapcsolatokra vezetnek vissza legalábbis a volgai és a permi nyelvcsoporthoz, valamint a magyarban (BEKE: *Keleti Szemle* 15. 1914–5: 21–7, BERCZKI, *A Volga–Káma-vidék nyelveinek areális kapcsolatai*. In: *Areális nyelvészeti tanulmányok*. Szerk. BALÁZS JÁNOS. Bp., 1983. 214, RÉDEI, [Diskussionsbeitrag] In: *Congressus Quartus Internationalis Fenno-Ugristarum Budapestini habitus anno 1975*. Szerk. ORTUTAY GYULA Pars II. Budapest. 86), FOKOS (Nyr. 1939: 16) viszont belső fejleménynek tekintette. A szamojédra vonatkozóan nem tudok eredetmagyarázati kísérletekről. Az ugor nyelvek azért alakíthatók ki az izafetszerkezetet, mert az uráli-finnugor alapnyelvből örökölt genitivus eltűnt, és bizonyos esetekben szükség volt a birtokos szerkezetekben a grammatikai viszony tükrözésére, a birtokos kiemelésére, topikalizálására, és genitivus híján esetraggal nem volt egyértelművé tehető, hogy két névszó birtokos szerkezetet alkotott. Ilyen esetben az ugor nyelvek a birtokszóhoz járuló E/3. birtokos személyjellel, amely topikalizálja a birtokost, teheték és tehetik egyértelművé a szerkezet tagjai közti szintaktikai viszonyt; a személyjel használata a magyarban általánosult, pl. *(a) fiú láb-a*, míg az obi-ugorban megmaradt alkalmi, topikalizáló funkciójában. Ezt elősegítette a személyes névmási birtokos jelzős szerkezet analógiája is, amint FOKOS írta: „Az ő háza féle szerkezetek mintájára alakultak... az *apám háza* féle szerkezetek” (i. h.). Ezen finnugor (volgai, permi, ugor) nyelvek izafetszerkezetét BEKE (i. h.) a volgai török nyelvek hatásával magyarázta, BERCZKI is ezt tette a permi és a volgai nyelvek vonatkozásában, míg a magyar esetében valamilyen lehetségesnek vélte azt is, hogy ez „belső fejlődés eredménye is lehet” (BERCZKI: MSFOu. 185: 65). A permi és a volgai nyelvekben is jelentkezhet választhatóan a birtokos személyjel. Mivel a magyarban kötelező a birtokos személyjel kitétele, mondhatni, következetesebb a török nyelveknél a birtokos ilyen kifejezésében, vagyis a magyar az ideális izafetes nyelv. Az is az uráli nyelvek spontán fejleménye mellett szól, hogy nem mindegyikük él vagy ezer éve török nyelvek szoros szomszédságában (a magyar esetében ez történelmi távlatból tekintve különben is csak villanásnyi epizód volt). FOKOSSAL, HAJDÚVAL és BENKŐVEL együtt úgy vélem, hogy belső szükség-szerűség járulhatott hozzá az izafetizmus kialakulásához vagy megőrzéséhez. A finnugor nyelvek egy részében jelentkező izafetszerkezet török eredete mellett érvként az szolgál, hogy a törökséggel kapcsolatba nem került finnségi és lapp nem ismeri. Így persze – ha nem fogadom el a török hatásnak ebben is megnyilvánuló állítólagos szerepét – arra a kérdésre is választ kellene találnom, miért nem találkozunk vele a család legnyugatibb nyelveiben. A finnségiben és a lappban nem következett be az ily módon való topikalizálás, bár kétségtelenül bekövetkezhetett volna, ehelyett – legalábbis a finnból – a genitivusragos birtokos nagyobb nyomatékot kap. Ennek magyarozatát én a genitivusrag megőrzésében vélem felfedezni, amely körülmény elégséges, de nem szükségszerű oka annak, hogy e szerkezet a legnyugatibb csoportban ismeretlen. A többi uráli nyelvben sem teljesen általános az izafetszerkezet, az egyetlen kivétel a magyar, de éppen ez az az uráli nyelv, amely a legrövidebb ideig volt kapcsolatban török nyelvű népekkel. Akár uráli alapnyelvi eredetű az izafetszerkezet, akár az egyes nyelvcsoporthoz vagy nyelvek önálló életében jelent meg, merő

véletlenek nem merném minősíteni, hogy éppen ezekben a nyelvekben ismeretes, mégpedig azért nem, mert az intenzív törökségi kapcsolatok stimulálóan hathattak vagy az eredeti izafetszerkezet megőrzésére, vagy a belső szükségszerűség által kiváltott fejlődési tendencia megerősödésére. Tehát nem utasítom el az uráli–törökségi kapcsolatok, kétnyelvűség esetleges szerepét, de egyáltalán nem látom döntőnek sem. Ebből a szempontból az is figyelmet érdemel, hogy olyan európai indogermán nyelvekben is találkozunk izafetnek minősíthető szerkezettel, amelyeknek nem voltak török kapcsolataik. Ergo: az uráli nyelvek izafetszerkezete belső változások eredménye lehet, nem pedig idegen minta átvétele.

4. Mind a habitív, mind az izafetszerkezet idegen hatástól függetlenül jöhetett létre az uráli nyelvekben, de az intenzív uráli–törökségi nyelvi kapcsolatokban részt vevő uráli nyelvekben az idegen hatásnak szerepe lehetett az izafet megmaradásában.

HONTI LÁSZLÓ